

SANT MIQUEL DE CUIXÀ. Claustre.

metres d'alçària a l'extrem dels braços del creuer de la basílica. Aquest conjunt arquitectònic enllaça dos corrents: el període inicial romànic d'influència mossaràbiga (característic pels arcs en forma de ferradura) i un de més tardà, el romànic llobard. El monestir de Sant Miquel de Cuixà va ser completat, al segle XII, amb la construcció del claustre, de marbre rosat, amb capitells esculpits que, en part, es conserven avui al monestir; la resta són al museu *The Cloisters*, a Nova York i a Filadèlfia.

A Cuixà hi havia, en època feudal, un gran nivell cultural, com ho demostra l'existència d'un *scriptorium*. L'any 1592 el monestir s'uní a la Congregació Claustral Tarraconense. El 1659 passà, com tota Catalunya del Nord, a dependre de l'estat francès. Cent anys més tard, l'Assemblea Nacional decretà la confiscació dels béns clericals i el 1793 començà el saqueig i la demolició del monestir i els seus béns. L'esfondrament de la teulada de l'església el 1835, i la caiguda del campanar del costat nord quatre anys després, havien de segellar l'obra de destrucció de Cuixà. El 1919, amb la vinguda dels monjos cistercencs de Fontfreda, va començar a prendre nova vida. Aquests monjos, mancats de vocacions i no veient-se amb cor de continuar custodiant el monestir, el van oferir als monjos de Montserrat, que en varen prendre possessió l'any 1965.

Un dels artífexs de la restauració de Cuixà va ser Josep Puig i Cadafalch. El conjunt actual és format per l'església i un dels dos campanars, la meitat del claustre, uns fonaments davant l'església, restes de la capella de la Trinitat i la cripta subterrània. Text i fotos: Lluís Fernández.

AARS

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DE SABADELL

Núm. 227

11, 12 i 13 de maig de 2024

EL ROSSELLÓ I EL CONFLENT

EL PRIORAT DE SERRABONA (BULA D'AMUNT)

El monestir romànic de Serrabona està situat al Rosselló, entre el massís del Canigó, els rius Tet, Tec i la plana del litoral. Havia estat centre d'un minúscul poblat. L'accés més còmode per arribar a Serrabona és la carretera que surt de Bulatenera, població situada a mig camí entre Perpinyà i Prada de Conflent.

PRIORAT DE SERRABONA.

La primera notícia que tenim de Serrabona és de l'any 1068, quan era una petita capella on es feia pelegrinatge i on posteriorment es fundà un priorat agustinià, amb una comunitat mixta d'homes i de dones. L'edifici fou reconstruït i ampliat l'any 1151 i va ser novament consagrat pels bisbes d'Elna i d'Urgell.

Va prosperar fins que va arribar a finals del segle XVI quan va ser unit a la diòcesi de Solsona. Llavors va començar la decadència. També va viure tots els conflictes territorials entre França i Espanya, fins que, finalment, durant la Revolució Francesa va ser definitivament confiscat.

L'edifici actual conserva elements de diverses etapes de construcció. L'edifici més antic, el del segle XI, correspon a la nau principal, de planta rectangular. Després, les parts que són fruit de la gran reforma del segle XII: el campanar, la nau lateral, la capçalera i el pòrtic. Finalment, el cos que tanca el pòrtic que és del segle XIV.

Avui és un edifici amb planta de creu llatina, volta de canó apuntada, transsepte i tres absis. Només el central és visible des de l'exterior, les absidioles són buidades dins dels respectius murs. És dins la nau on hi ha l'element més significatiu de Serrabona: la tribuna o cor alt, del segle XII. Comunicava el claustre amb el primer cos del campanar, però va ser desmuntat i traslladat en una data desconeguda i, per això els historiadors no es posen d'acord sobre la funció que devia tenir. Avui la podem admirar al centre de la nau. Reposa sobre un conjunt de columnes amb capitells esculpats, com també ho són les arquivoltes de la cara oest. Ha estat una escul-

SANTA MARIA DE SERRABONA . Tribuna.

SANT MIQUEL DE CUIXÀ

Sant Miquel de Cuixà està situat al peu del Canigó, dins el terme de Codalet, al Conflent. Aquest terme ocupa la part baixa de la vall de Taurinyà, tributària de la Tet. La major part de la superfície és ocupada pels conreus. Habitaven al terme 357 persones el 2021. El poble de Codalet és pràcticament un barri de Prada, de la qual dista escassament un quilòmetre.

El monestir benedictí de Sant Miquel de Cuixà és el més important de les terres nord-catalanes, i és considerat el bressol de la historiografia catalana i una bella mostra de preromànic i romànic del país.

Va ser fundat l'any 879, entorn d'una antiga església (Sant Germà de Cuixà). Refeta i consagrada de nou el 953, cresqué i es desenvolupà ràpidament. A mitjan segle X posseïa ja un extens patrimoni amb més d'una vintena d'esglésies parroquials, que anaven des del comtat de Tolosa fins al d'Osona. Posteriorment, es va construir una nova església, Sant Miquel, que va ser consagrada l'any 974. En època de l'abat Oliva (el mateix que fou abat del monestir de Ripoll i fundador del de Montserrat), es va afegir a la façana posterior del temple de sant Miquel dos corredors i tres absidioles i s'aixecà, damunt l'altar major, un cimbori. S'edificà, a més, la cripta dita del Pessebre amb un pilar central rodó i molt gros, i també la capella sobreposada de la Trinitat i dos majestuosos campanars llombards de quaranta

SANT MIQUEL DE CUIXÀ. Maqueta de tal com

SANT MIQUEL DE CUIXÀ. Capella del Pessebre.

les naus és per mitjà de pilars i arcs de mig punt. La coberta de la nau central és amb volta de canó i la de les naus laterals, amb quart de volta. A cada un dels cinc absis es conserva un altar romànic de marbre. En el central, l'ara és sostinguda per quatre columnetes amb capitells de marbre, decorades amb lleons i motius vegetals. A l'absis central s'obren tres finestres de doble esqueixada. Disposen, tant a l'exterior com a l'interior, d'arquivoltes en gradació, amb dos tors (troncs del cos humà sense considerar el cap i les extremitats) decorats, sostinguts per columnetes i capitells de marbre esculpits. A l'exterior, hi ha arquivoltes i faixes de dents de serra, que ressegueixen les tres finestres. Estan coronades per un fris d'arcs cecs i al damunt, un de dents de serra.

El portal principal consta de cinc arquivoltes en gradació i un timpà esculpit. Hi ha tres tors decorats, sostinguts per columnes i capitells de marbre, on es representen lleons alats, grius i palmetes. El timpà mostra la Mare de Déu amb el Nen, asseguda en un tron amb caps de lleó, dins d'una màndorla sostinguda per dos àngels amb encensers o turiferaris. Les portes de fusta disposen d'una bonica ferramentà romànica. Està coronada per una finestra similar a les de l'absis principal. El campanar s'alça a l'angle sud-oest. És del segle XI, d'estil llombard, i té tres pisos. Al costat nord del temple es conserven restes del primer claustre. Al segle XIV, l'església va ser fortificada i en els murs es bastí un pas de ronda amb merlets piramidals. Textos de Cornellà: Joan Codina. Fotos: Lluís Fernández

SANT MIQUEL DE CUIXÀ.

tura que ha donat nom a l'artista: el mestre de les tribunes. Té una característica especial: els forats del trepant utilitzat, que sovint coincideixen amb els ulls dels personatges esculpits.

SANTA MARIA DE SERRABONA. Capitell del portal.

La nau lateral nord es construí entre el transepte esquerre i el campanar. És la que hi ha el portal d'entrada compost de tres arcs de mig punt, adovellats, en degradació, sense timpà; entre els dos exteriors hi ha una arquivolta cilíndrica, decorada amb un entrellaçat, que descansa mitjançant una imposta sobre capitells, columnes i bases decorades.

Al costat de migdia hi ha un cos per on s'entra actualment. És un edifici conventual que havia tingut, al seu temps, dues plantes més. També hi ha la galeria del claustre, adossada a la dreta de la nau, entre el cos conventual i el transepte dret. Té dos jocs de finestres amb tres arcs de mig punt sostinguts per dues parelles de columnes cada un, amb capitells esculpits. El mur de l'exterior per sota de les arcades de la galeria és fet amb pedra disposada en forma d'espiga.

Sobre l'escultura, JM Masagué diu: "El tractament dels motius dels capitells de Serrabona revelen el treball de dues persones, més clar en el portal de tramuntana i galeria meridional. Una d'elles, possiblement el mestre, amb un treball molt refinat en l'elaboració dels acabats dels detalls dels cabells, potes, goles, etc., amb un ús profús del trepà; i l'altra, més mediocre, presenta actituds amb més rigidesa, volums aplanats i expressions com si només fossin esbossades. Aquestes últimes decoren capitells situats, sempre, en un segon terme".

I continua: "Els temes que tracten són els usuals del moment, alguns trets del claustre i de la tribuna de Sant Miquel de Cuixà: lleons, grius, ocells, grans fulles, rostres humans, etc., i també, a la tribuna, d'inspiració apocalíptica. Els dos capitells de la porta de tramuntana, representen: el de l'esquerre, la figura de Crist beneït, flanquejat per dos àngels amb encensers, i el de la dreta, dos lleons afrontats amb el cap comú. Tots els capitells són fets amb marbre rosa de Vilafranca". Text i fotos: Lluís Fernández.

SANT MARTÍ DEL CANIGÓ (CASTELL DE VERNET)

El monestir de Sant Martí del Canigó pertany al municipi del Castell de Vernet (o de Sant Martí), un municipi extraordinàriament muntanyós i trencat que comprèn el sector nord-oest del massís del Canigó i el mateix cim, de 2.784 metres d'altitud. És, en bona part, cobert de boscos per sota dels 2.000 metres i, al fons de la vall, trobem els conreus amb arbres fruiters. Hi ha estat tradicional la indústria cistellera del vímet. El poble, de 142 habitants el 2021, és a sota del monestir de Sant Martí del Canigó.

Del poble de Castell de Vernet al monestir hi ha 4 quilòmetres de dura pujada. A mig camí hi ha l'església de Sant Martí Vell, que va ser la primitiva església parroquial de la població, obra romànica del segle XI. Durant molts anys ha estat completament arruïnada, però va ser refeta el 1978. De fet, però, de l'edifici anterior, se'n sap ben poca cosa, ja que no existeix res publicat de les excavacions que es varen fer abans d'alçar-la de nou.

L'abadia benedictina de Sant Martí del Canigó és situada en un esperó rocallós de la muntanya del Canigó, a 1.055 m d'altitud, damunt del poble de Castell. Va ser fundada l'any 1007 pel comte Guifré II de Cerdanya, "sobre el mateix lloc on hi havia una església molt antiga". Esdevingué monestir, santuari i lloc de pelegrinatge, gràcies sobretot a les relíquies de sant Galderic, patró dels pagesos catalans, relíquies que adquirí el mones-

SANT MARTÍ DEL CANIGÓ.

SANTA MARIA DE CORNELLÀ DE CONFLENT

El primer document conegut on s'esmenta aquesta església és de l'any 1018. La parròquia pertanyia als comtes de Cerdanya. El 1097 el comte Guillem Jordà hi fundà un priorat agustinianà. Des de llavors fins al segle XIV

varen rebre moltes donacions. Els canonges vivien en unes edificacions adossades a un primer claustre construït al costat nord. L'any 1356, eren insuficients i el rei Pere el Cerimoniós les va cedir per a residència del palau comtal, que està al costat sud. Allà es bastí

CORNELLÀ DE CONFLENT. A l'esquerra la torre del castell.

un nou claustre en

estil gòtic. Al segle XV, amb els priors comendataris, arribà la decadència. El 1592, fou secularitzada i es mantingué fins a la Revolució Francesa. Fou un període de nombroses reformes de les edificacions, que varen desfigurar el priorat. L'any 1840, l'església fou declarada monument històric i es varen iniciar les restauracions.

El temple va tenir dues etapes constructives, una al segle XI i l'altra al XII. Consta de tres naus, capçada per un transsepte, un absis central i quatre absidioles buidades en el mur, un i altres, semicirculars.

La separació de SANTA MARIA DE CORNELLÀ DE CONFLENT. Timpà del portal.

SANT JAUME DE VILAFRANCA DE CONFLENT. Portal principal.

De romànic, en resta només el mur nord, amb els dos bonics portals. Presenten arquivoltes en gradació, columnes i capitells, de marbre rosa local, decorats amb motius vegetals, animals i humans. El portal principal és obra del taller del claustre de Cuixà, en canvi, el portalet és del taller de les tribunes. A l'interior del temple hi ha: un cadirat, un crist jacent, un sant Pere (atribuït a Jaume Cascalls) i altres talles, tot gòtic. També hi ha retaules dels segles XVII i XVIII. El de la Mare de Déu de Vida és atribuït a l'escultor barroc Josep Sunyer. Textos de Vilafranca: Joan Codina. Fotos: Lluís Fernàndez.

CASTELL DE CORNELLÀ DE CONFLENT

Era la residència dels comtes de Cerdanya. Està documentat l'any 1047, però possiblement és un xic anterior. Rebé algunes transformacions al segle XIV i altres de posteriors. Actualment és privat i està repartit entre tres propietaris. A l'angle NW, hi ha una torre circular que, malgrat algunes modificacions, és romànica, del segle XI.

SANT MARTÍ DEL CANIGÓ.

tir el 1014. L'any 1026 va ser consagrada una nova església. El 1428 un terratrèmol enderrocà una part dels edificis del monestir i la part superior del campanar. La comunitat començà a decaure al segle XIV i fou abandonat voluntàriament el 1783. Seguiren anys de deixadesa i de ruïna fins que el 1902 s'inicià la reconstrucció, en la qual col·laborà tot Catalunya.

L'església de Sant Martí del Canigó consta, en realitat, de dues esglésies superposades. La cripta o església inferior correspon a la primitiva obra; és molt simple, de tres naus unides per pilars cruciformes amb columnes de granit coronades per capitells trapezoidals. És dedicada a santa Maria. L'església superior, dedicada a sant Martí, correspon, com el campanar, a l'obra consagrada el 1026; és també de tres naus, cobertes amb voltes de canó sostingudes per columnes monolítiques de granit amb capitells. El campanar, massís i de planta quadrada, és també romànic de tipus llombard, com la capçalera. Actualment té tres pisos. Es creu que havia tingut un altre pis, que no va ser reconstruït. El claustre inferior era obra del segle XI i el superior del XII i XIII fou molt modificat en la restauració del segle XX. Hi podem veure capitells de marbre blanc del Canigó, els més antics, i altres de marbre rosa de Vilafranca.

A l'altra banda del monestir hi ha una moderna casa d'acolliment i un bonic passeig que acaba a la capelleta de sant Benet, excel·lent mirador de la vall de Vernet.

La muntanya del Canigó ha estat, de sempre, una de les més famoses dels Pirineus catalans pel seu espectacular relleu i per la seva significació religiosa, ja que els monestirs de Sant Martí i el de Cuixà hi estan emplaçats. Ha generat una interessant col·lecció de llegendes i un veritable cançoner (la cançó més famosa és la de Muntanyes del Canigó / fresques són i regalades... o la variant Muntanyes regalades / són les del Canigó... Aquesta última, en un to solemne, ha esdevingut himne popular del Rosselló. Va ser, però, el gran poema Canigó de Jacint Verdaguer, que portà la muntanya a veritable símbol dins la mitologia nacional catalana.

La muntanya del Canigó manté, avui, el seu caràcter de símbol de catalanitat, especialment a les comarques pirinenques del nord. Una de les manifestacions més populars i vives és la de les fogueres de Sant Joan, de vella tradició al Conflent, que s'encenen aquesta nit a la pica del Canigó, la flama de les quals és portada en comitiva festiva a altres poblacions de Catalunya i de tots els Països Catalans. Text i fotos: Lluís Fernández.

VILAFRANCA DE CONFLENT

Vila situada en un lloc estratègic que va ser fundada l'any 1090 pel comte de Cerdanya. Primer tenia els avantatges de ser comtal. Més tard

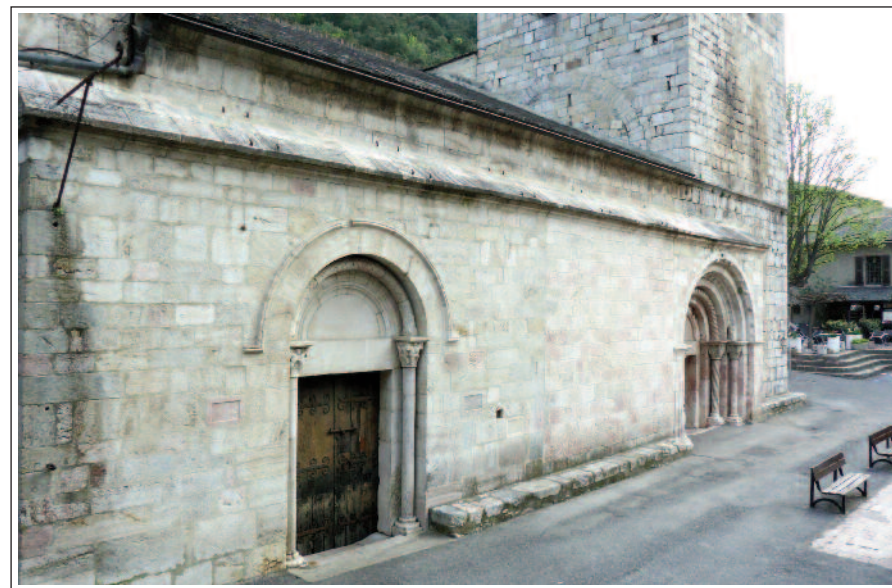
VILAFRANCA DE CONFLENT. Portal de llevant.

passà a ser vila reial, amb augment de privilegis. Del 1126 fins al 1773, va ser la capital de la vegueria, que comprenia la comarca del Conflent, la Llaguna i la sotsvegueria del Capcir. Després la capitalitat es traslladà a Prada. La vila, de forma allargassada, es configura amb dos carrers principals paral·lels, el de Sant Joan i el de Sant Jaume, que condueixen als dos portals principals, el d'Espanya i el de França. Hi ha dos edificis notables: el de l'Hospital del segle XI, amb reformes del XIII i l'Ajuntament del XIII. La vila sempre ha estat emmurallada. De la muralla romànica, només en queden petites parts. Les torres rodones són gòtiques del segle XIV. Al segle XVII, l'enginyer Vauban va construir els baluards per col·locar-hi canons. Els dos portals neoclàssics s'edificaren al segle XVIII.

Finalment, al segle XIX, es construí el polvorí del baluard de la muntanya. Des del 2008, les muralles són patrimoni mundial de la UNESCO.

SANT JAUME DE VILAFRANCA DE CONFLENT

El primer temple era romànic, del segle XII. Fou molt transformat en època gòtica en fer-se el campanar, la nau sud, l'absis i les capelles laterals.

SANT JAUME DE VILAFRANCA DE CONFLENT. Portals.